ISSN 0353-8559

DUBROVČANIN U NJEMAČKOJ DRAMI: ACHIM VON ARNIM, *MARINO CABOGA*

DUBROVNIK

RAGVSA

PROZA
POEZIJA
DRAMA
ZNANOST
OGLEDI
OSVRTI

2-3/2004.
MATICA HRVATSKA

Ernesto Livačić Gazzano

Pepita Turina i njezine *božićne priče*

Pepita Turina (1909. — 1986.) zauzima prvo mjesto među čileanskim piscima hrvatskog podrijetla — na svu sreću, skupa s mnogim drugim imenima koja su se pojavila u proteklih nekoliko desetljeća, i jedna je od najzanimljivijih i najsvestranijih figura u književnosti svoje zemlje.

Kratki pogled na njezin život, osobnost i djela

Rodila se u Punta Arenasu, na krajnjem čileanskom jugu, gdje je, kao što je poznato, stigao znatan val iseljenika iz Dalmacije.

Bila je najmlađa od desetero djece obitelji Turina (dva sina i osam kćeri) ili, kao što je ona sama govorila, »posljednja kći u potomstvu Juana Turine.«

»Moje starije sestre«, priča ona, »zaljubljivale su se i počele se udavati kad sam ja imala tri godine.« Stoga se u toj brojnoj obitelji, začudo, osjećala usamljenom. To je, nedvojbeno, potaknulo vrlo rano njezin bogat unutarnji život, koji će se poslije oploditi u njezinu literarnom stvaralaštvu. Zacijelo u njezinu domu, kao što je bilo uobičajeno za tu generaciju, nije bilo okružja koje bi pogodovalo toj njenoj sklonosti.

Kad je Pepita imala tek pet godina, obitelj se seli u grad Valdiviju (2.400 km sjeverno od Punta Arenasa), gdje je živjela dvadeset godina. Ona će se samo 1976. godine vratiti u rodni kraj, na koji gotovo nije sačuvala nikakvo sjećanje, a koji će tek upoznati, kao što je sama izjavila, na stranicama svoga osjećajnog teksta.

U Valdiviji je pohađala školu i stekla vrlo rano naviku predanog čitanja pa se uskoro okušava i sama literarno izraziti. U dvadeset prvoj godini završava svoj prvi roman *Un drama de almas* (*Drama duša*), objavljen 1934. godine, a o kojem će ona sama kritički reći: »To je proza siromašna u pridjevima, njezina je jedina vrijednost pripovjedački entuzijazam.« No, ipak, rad je učinio poznatom u adaptivnoj sredini i pomogao joj je osvojiti srce onoga koji će postati njen prvi muž i osnovati brak, ali će ubrzo postati udovicom.

Nešto nakon toga, 1941. godine, kad je već živjela u Santiagu, izdat će svoj drugi roman, *Zona íntima: la Solteria* (*Blisko područje: Samački život*), pisan, prema njezinu mišljenju, »s više znanja.« Proglasila je jadnim svoj treći roman *Una mujer escucha* (*Žena sluša*) »koji sam čuvala petnaest godina i više mi se ne sviđa.« Mnogo je zahtijevala od sebe, pa joj je to davalo pravo da takva bude prema drugima.

U čileanskom glavnom gradu udaje se za pisca Orestea Plathа (pseudonim Césara Octavija Müllera Leive), također udovca bez djece. Iz tog braka, što je trajao više od četrdeset godina, sve do Pepitine smrti, rodili su se blizanci, brat i sestra Karen i Carol.

Nažalost, nije samo doživljavala radosne trenutke. Nešto nakon 1950. godine bila je podvrgnuta operaciji na mozgu i pošto joj je uklonjen tumor, ostala joj je paralizirana desna strana lica. To je povećalo njezin gorak stav prema životu. »Nikad tjelesna mana nije mogla bolje poduprijeti stanje duha«, pisala je oporo iskrena.

Bolno stanje nije joj nagrizlo duhovni nemir. Štoviše, može se reći, on se u njoj još više sabrao kao nadomjestak za tjelesno ograničenje.

A njezin posao vođenja kataloga knjiga u središnjoj knjižnici Čileanskog sveučilišta zacijelo joj je omogućio stalno druženje s knjigom, što će se odraziti i u širokom tematskom obuhvatu, od ženske psihologije do vrlo stručne problematike na sveučilišnoj razini, neograničene kulturom, vremenskim razdobljima i intelektualnim područjima — prije svega u djelima njezine zrele dobi, esejima, književnosti ideja. Njezin najizvorniji doprinos na tom području su »multidijalozi«, koje je sama definirala kao »malo literature, a mnogo razmišljanja«: *Multidialogos* (1977.) i *Multidialogos sobre el matrimonio, la familia y sus prismas*, 1985. *(Multidijalozi o braku, obitelji i njihovim prizmama)*.

Od svih svojih djela najviše je cijenila te radove. Njezin osobni sud je bio vrlo nedvosmislen: »Na početku nedostajao mi je leksik, nisam voljela riječi kao što ih sada volim u bogaćenju jezika i misli. Mogu reći da sve što sam objavila prije 'Multidijaloga' bijahu nedozrele stranice, prijevremene i nesočne.«

No, ipak s pravom su bile na glasu njezine studije *Walt Whitman, cotidiano y eterno*, 1942. (*Walt Whutman, svakidašnji i vječan*) i *Sombras y Entresombras de la Poesia Chilena actual*, 1952. (*Sjene i polusjene sadašnje čileanske poezije*).

S druge strane, 1966. u *6 cuentos de Escritores Chilenoyugoslavos* (*6 priča čileansko–jugoslavenskih pisaca*) ne samo da je pokazala svoju sposobnost u uređivanju antologije nego je ponovno iskazala svoj pripovjedački dar jer je jedna priča u njoj bila iz njezina pera. (*La mujer que no quiso ver el sol — Žena koja nije htjela vidjeti sunce*).

Nije to bila usamljena pojava jer je napisala dvanaestak sličnih priča objavljenih već u Valdiviji 1931. godine (*Lo que no pudo ser — Što nije moglo biti*) pa sve, koliko nam je poznato, do 1986. — *Tres tiempos en la vida de Sergia — Tri razdoblja u Sergijinu životu*, za što je dobila posebno priznanje u natječaju »Esperante« na Northeaster Illinois University, Chicago, no čini se da djelo nije ugledalo svjetlost dana.

Te iste godine, 1986., Pepita Turina dokrajčila je svoj život. Među posljednjim stvarima koje je učinila u životu bilo je slanje primjeraka svojih knjiga na Prvi sajam knjiga čilo–hrvatskih pisaca održan u Santiagu.

Božićne priče

U njezinu pripovjedačkom opusu četiri »božićne priče«, koje se u ovom prigodom tiskaju u prijevodu prof. Jerka Ljubetića, zaslužuju posebnu pozornost.

One su nedvojbeno osobiti dio u čitavoj njezinoj literaturi, obilježenoj vrlo pesimističkim pogledom na život. »Strah i nesigurnost ovladavali su svim mojim osjećajima. Zato nisam mogla niti mogu biti vesela. U meni su svakojaka psihička stanja moguća, osim veselosti.«

Ove priče, na svu sreću, idu u prilog pobijanju te njezine tvrdnje. I upućuju na činjenicu kako su zastupljeni i pozitivni osjećaji i da ih je znala izraziti.

Kako to objasniti?

Djetinjstvo joj je utisnulo snažne dojmove (što je, na neki način, zajedničko svim ljudima, a izrazito je kod žena i majka). Znamo da je bila suosnivač i tajnica Čileanske sekcije IBBY–a (međunarodnog udruženja koje skrbi o knjizi za djecu i mladež). To joj je omogućilo, usput rečeno, da 1966. sudjeluje na X. kongresu te udruge i da upozna Zagreb i druge hrvatske gradove. Govorila je kako bi joj bilo drago da se mogla zadržati u Hrvatskoj još neko vrijeme.

Ne samo da je posebno privlačilo djetinjstvo nego, čini se, ono joj je stvorilo ružičasti pogled na svijet i utisnulo je duboke tragove u njezinu dušu, snove i ideale.

Zapravo, božićne priče, što ih je namijenila djeci i adolescentima, i nisu striktno povezane s tom temom. U nekima se izravno opisuje ono što se zbiva pored jaslica Djeteta Isusa, što je posebno jasno izraženo u priči *Konji promijeniše boju*. To može biti i zbog mjesta gdje se Božić očekuje i zbog toga što je priča objavljena u vrijeme kad su se obavljale pripreme za proslavu rođenja Božjeg Sina.

Priče su ponajviše božićne zbog ozračja magične nadnaravnosti, zbog čiste jednostavnosti glavnih likova i, iznad svega, zbog ponovnog potvrđivanja poruke mira, radosti i nade što obilježava Božić. (Ipak valja reći da je to očito

izostalo u *Crvenokosoj djevojčici* zbog osobnog stava mladića koji razbija zanesenost slavlja proglasivši ga »lijepom legendom« o Djetetu–Bogu, a sam ne vjeruje u Njega. Možda priča nije zbog toga prepoznata kao prava božićna priča i ne zna se je li objavljena.)

S posve umjetničkoga gledišta, priče su izvrstan izraz senzibiliteta, mašte i ljupkosti uz visoku razinu uporabe jezika, spoja jednostavnosti, glazbe, tečnosti i gipkosti pričanja (uključujući u to nekoliko uspjelih neologizama).

U nekoliko sažetih redaka obratit će se pozornost svakoj pojedinoj priči.

Drvo kamenruže

Priča se pojavila u santiaškom predbožićnom časopisu za djecu 1973. godine i poslije je objavljivana i u drugim medijima, u Španjolskoj i u Čileu sve do 2000. godine.

Radnja joj se događa na otoku Chiloéa. Jedina je od četiriju priča smještena u točno određenoj zemljopisnoj sredini, ali je to ne čini manje poetskom. S jedne strane, ozračje je tog otočja prožeto mitovima i legendama s istaknutim naznakama natprirodnog a, s druge, ambijent služi kao polazište za posebni razvoj priče i on je ključan u njezinu razumijevanju.

Neki poznati mjesni obrtnik rezbari u drvu »božićne jaslice sa svim figurama, od Djeteta–Boga do životinja, pastira i sveta tri kralja.« Jednog dana, kad se blagdan bližio, nađe ružičastu granu stabla koje dotad nije nikad vidio (čime su u priču uneseni elementi što odudaraju od svakidašnje stvarnosti), »koja bi mu divno poslužila da izradi djecu–bogove.« No, to mu ne uspije jer je drvo bilo pretvrdo, što ga potakne da ga nazove kamenružom. Noću, dvadesetog prosinca za vrijeme oluje munja rastvori granu i pretvori je u tisuće prekrasnih cvjetova koji dospiješe na obale četrdeset otoka arhipelaga i djeca su ih skupljala i njima »kitila crkve, škole, domove«. I drvorezbaru uspije doći do nekoliko kitica i »pridruži ih jaslicama koje je raznosio po otocima.«

U priči je istaknuto djelovanje neke više sile, jače od čovječje, koja čini ono što ljudi ne mogu, a koja želi pomoći svojim dobrim djelom ljudima na svim mjestima (što simbolizira čitav svijet) i u tome prihvaća obrtnikovu suradnju (što upućuje na potrebu da se velikodušno predajemo). Priča je divan poetski izraz kojim su sintetizirani učinci pojave Djeteta–Boga u povijesti ljudskog roda.

Utočište zvona

Ova je priča objavljena 1973. godine u istom časopisu kao i prethodna. Ponovno je tiskana 1986. i 2002. godine, a dobila je i posebno priznanje na natječaju u Buenos Airesu 1982., gdje su ocjenjivački sud činili istaknuti pisci.

Događa se usred pustinje u nekom selu sa zvonima kojih podrijetlo i postojanje na tome mjestu nije lako objasniti. Dječak koji je tamo stigao sa svojim ocem, želi tu ostati. Propitkujući se dozna da je najmanje zvono doneseno s božićnog drvca, a da je najgolemije mogla tu donijeti neka viša sila.

U božićnoj noći sva ona počnu zvoniti pokrenuta arkanđelskim vjetrom. Otada dječak ne htjede prospavati noć uoči Božića kako bi ih slušao cijelog života na dan Isusova rođenja.

U pusta ljudska srca (pustinja) Isus uvijek unosi obnovljenu nadu u život (utjelovljena u živahnoj glazbi zvona) i sve nas poziva (velika ili mala zvona) da je prihvatimo i održavamo.

Alegorija je izražena osjećajnim jezikom.

Konji promijeniše boju

Nešto poslije prethodnih priča (1975.) predočuje motiv preobrazbe očišćenjem što ga u naše živote može unijeti Isusovo rođenje. Neobična je svjetlost vodila konje različitih boja jaslicama Djeteta–Boga, i oni se pretvoriše u najbjelje, sjajne poput svile i svjetlucave životinje.

Ta priča po svom sadržaju i mjestu radnje ispričana je onako kako ju je dijete vidjelo, zaokupljeno idealom — naći bijele konje na prostoru gdje ih nije bilo. »Od tada taj se predio zove 'kraj bijelih konja' jer na čitavoj zemaljskoj kugli, ni na jednom mjestu nema bjeljih konja od onih koji tu žive i dolaze na svijet.«

Isus pruža čistoću označenu bjelinom i s njome sreću što je na drugome mjestu ne nalazimo. I njegov je dar trajan. »Naslućujući stalnu sreću, dijete zasjaji radošću«, kaže Juan Antonio Masone osvrćući se na tu priču.

Crvenokosa djevojčica

Neki dječak zaljubljen od djetinjstva u crtanje, smatra da mu je najbolja slika crvenokose lutke koju je napravio vidjeviši balet *Coppeliju*, i sanjao je o tome kako bi ona mogla postati živom.

Poslije se u njegovo susjedstvo doselila obitelj s crvenokosom djevojkom od petnaest godina i njima se dogodi prva ljubav.

Na dan Božića izmijeniše darove, ali se udalje jedno od drugoga jer nisu imali isto mišljenje o dubokom značaju tog događaja. Ipak su zauvijek sačuvali darove kao sjećanje na najljepše dane u svojemu životu.

Svi na isti način ne primamo božićnu poruku, ne shvaćamo je u svoj njezinoj punoći, ili se ona nalazi samo u osjećajnim odjecima iz prošlosti.

Opće mišljenje

Ove priče, napisane u najzrelijoj dobi života i stvaralaštva Pepite Turine, pokazuju njezinu suptilnost u poznavanju posebnog svijeta djece i adolescenata i njezinu sposobnost da im se obrati privlačnim i osjećajnim jezikom. Čini se da je u tome u znatnoj mjeri i razlog njihove vrijednosti i dobivanih nagrada na natječajima, te neprestanoga zanimanja za njih i nakon nekoliko desetljeća po njihovu nastanku.

Osim toga, na razmišljanje potiče i tu iznesena činjenica kako čak i u osobi potpuno pesimističkog pogleda na svijet, postoji, kao u svim ljudima, žeđa za transcendentalnim i žudnja za nadom koja daje smisao našem koraku u život, onom istom koraku što ga je htjelo učiniti Dijete–Bog skupa sa smrtnicima.

BILJEŠKA: Prvi citat je iz napisa Pepite Turine u »Prensa Austral«, Punta Arenas, 31. svibnja 1978. Svi ostali u odjeljku »Opći pogled...« dolaze iz njezine autobiografije u ediciji *Quién es quién en la Letras chilena* (*Tko je tko u čileanskoj književnosti?*). Navod Juana Antonija Masonea je iz njegove knjige *Pepita Turina o la vida que duele* (*Pepita Turina ili život koji boli*), Nascimmento, Santiago, 1980. Ostali su izravno uzeti iz predstavljenih tekstova.

Santiago, rujna 2003.

Sa španjolskog preveo Jerko Ljubetić*

* Zahvaljujemo gospodi Karen Müller Turini, kćerki Pepite Turine (autoričini roditelji Ivan i Izabela, rođeni i vjenčani u Turinovu selu, stigli su u Čile pri kraju 19. stoljeća), što nam je omogućila doći do priča. Zahvaljujemo i prof. Ernestu Livačiću Gazzanu, redovitom članu Čileanske akademije i dopisnom članu HAZ-u, jednom od najvrsnijih poznavatelja stoljetnog doprinosa mnogobrojnih Hrvata i njihovih potomaka čileanskoj literaturi, na napisu za ovu prigodu. (J. Lj.).

DUBROVNIK

Slavija Kabić
Achim von Arnim
Eta Rehak
Pepita Turina
Ernesto Livačić Gazzano
Stefanija Gjuraš
Kurt Marti
Adolf Muschg
Elisabeth Meylan
Urs Faes
Adam Zagajewski
Jelena Vidović
Jasna Šegedin
Žarko Milenić
Davor Mojaš
Milko Valent
Immanuel Kant
Jacques Derrida
Mario Kopić
Douglas Alton Smith
Đuro Vidmarović
Pijo Mate Pejić
Ružica Markić
Frane Baras
Josip Botteri Dini
Luko Paljetak
Ivana Burđelez
Vlaho Benković
Franica Vidović
Josip Lisac
Stijepo Obad
Vesna Čučić
Zdenko Žeravica
Tonko Maruničić
Živan Filippi